

Ik ben (ook) auteur

Milady Renoir

Toen ik het project van De Schaarbeekse Taal leerde kennen, bestond het uit meer dan driehonderd woorden. Alleen al het horen van de naam, *De Schaarbeekse Taal*, nog voor ik de eerste woorden ontdekte, maakte een taalgevoelig idee in mijn verbeelding wakker.

Een bezoek aan de website, het vinden van een overzicht (heel die taal...), heeft mijn realiteit en mijn fictie van Schaarbeek besmet. Al meer dan vier jaar woon ik in de wijk. Ik voel me er thuis met mijn emoties en mijn verhalen, in de publieke en in de privé-sfeer.

Elke Brusselaar zou ideeën hebben over elke wijk, zintuiglijke, culturele, stedelijke en menselijke indrukken.

Elke Schaarbeekenaar zou een uniek thuisgevoel ervaren.

Elke Brusselaar zou een beeld hebben van wie die Schaarbeekenaars zijn die deze taal spreken.

Op de startpagina van de website voelde ik me aangesproken door de toevallige zinnen die een virtuele robot vormt met woorden van de taal (de software laat ook toe om de zinnen te horen). Totaal onverstaanbaar. Het is een spel, een labyrint, je gaat er binnen zonder wegwijzer of teken. De woorden zijn aan me verschenen. Ik ben de wereld van die Taal binnengegaan.

Ik ben overgegaan tot het gevoelig scannen van het materiaal.

Voor enkele woorden was ik de luisteraar, ik heb ze alleen maar gehoord. Voor andere was ik toeschouwer. Ik heb hun naam gelezen en ben hermetisch gesloten gebleven.

Andere waren zo betekenisvol dat ze me niets vertelden.

En nog andere, tenslotte, hebben een diep spoor getrokken naar mijn verlangen naar fictie.

Ik ontmoette Clémentine Delahaut, een van de coördinatrices van het project. Ze zei me: 'Als je zin hebt om te schrijven over of met sommige woorden... Vat dan de koe bij de horens en schrijf.'¹

1. Je vindt de teksten via www.deschaarbeeksetaal.be, onder de woorden *Anachid*, *Blédard*, *Boromites*, *Bouchrie*, *La Cage aux Ours*, *Etranger*, *Femme*, *Goudron*, *Intégriste*, *Khadafi*, *Mons/Bergen*. Meer info: www.miladyrenoir.be.

Een woord uit de reeks: *Kuvertine*.² Zoals voor andere woorden is de klank bijzonder en de aantrekkingskracht onmiddellijk. Een aanvaring, waarbij het woord bovendien totaal onbegrijpelijk is. *Kuvertine* zou de naam kunnen zijn van een heldin, een stad, een muziekgroep, een bijvoeglijk naamwoord...

Ik vond het fijn dat ik dit woord niet herkende, fijn om elk aanknopingspunt te verliezen. Het *originele* woord is een ander geworden, het is mijn woord geworden. Ik wist dat het iets wil zeggen in een *andere* taal. Uiteindelijk kon ik niet weerstaan en ben ik gaan kijken wat het woord betekent. Ik heb het me toegeëigend om het nog meervoudiger te maken, via mijn taal, mijn schrijfsels.

Wat gebeurt er met de woorden wanneer ze uitgesproken zijn, en verteld in het kader van dit project?

Hun traject

De mensen, de opgenomen voorbijgangers zijn de sprekers. De *sprekers*, de *vertellers* zijn de getuigen van het woord. Ze voegen er hun symboliek aan toe, een verhaal (hun origine, hun cultuur, hun familie, hun land, hun accent, hun verleden, hun lasten) en een beeld van henzelf in relatie tot de micro. De getuigenis geeft een subjectiviteit weer, maar deze subjectiviteit wil wat ze vertegenwoordigt, als waarheid laten erkennen. Het is een narratieve vorm, bijna fictie, maar nog niet helemaal.

De sprekers/vertellers worden *auteurs*, in de letterlijke en haast juridische betekenis van het woord (ze signeren hun woord en het verhaal dat het insluit). Deze gebeurtenis maakt integraal deel uit van het terrein, het archief, de puzzel van De Schaarbeekse Taal. De auteurs die hun ervaringen uitdrukken in relatie tot een woord, zorgen er impliciet voor dat hun gesprekspartners naar hen toe buigen en hun sociale realiteit zien, hun persoonlijkheid, door alle objectiviteit en subjectiviteit heen.

De *luisteraars* en *toeschouwers* bevinden zich in de taal, in het universum van de spreker/auteur. Zoals in een lexicaal woordenboek wordt elk lemma (woord) een deel van de Taal die we kunnen herkennen en horen (in een straat in Schaarbeek). Deze Taal krijgt vorm, op een ondefinieerbare exponentiële manier.

2. De tekst over *Kuvertine* is opgenomen in *Woorden in Actie* op p. xx.

Hoe liet ik het irreële verschijnen uit het reële?

Als auteur/schrijfster voel ik het verlangen om over de woorden van deze Taal te schrijven. Ik beluister, hoor, lees deze woorden. Ik bevind me in een *pre-fictieve* toestand. De taal voedt op een spirituele, literaire en emotionele manier. Vanaf het moment dat ik de plaats inneem van de maakster, transformeert het effect van deze elementen in een *fictionalisering*. Ik kan dus een verhaal vertellen met deze woorden en daarbij de eerste aanleiding van de pre-fictie negeren of integreren.

Elk woordenboek is een universeel gereedschap, een mysterieuze ketel, een zolder, een kelder voor iedereen die het verlangen voelt om zich een stuk van de wereld eigen te maken via de mensen die er onophoudelijk en onbeheerst vorm aan geven.

Marhaba! Welkom!

Jamal Youssfi, Theatergezelschap Les Nouveaux Disparus

Monoloog in het Maroxellois

Mine ta? Vanwaar zijt ge?

Zijt ge van hier of van ginder? Zijt ge een *bledi oula romi*?

Zijt ge een Brusselaar of ne *smeks*?

Ge zijt ne *smeks*, dat is't!

Op 't eerste zicht, als ik u zo zie en ik zie uw buurt, dan zou ik zeggen, ge zijt van hier, maar ge hebt geen smoel van hier, en ik zou denken, enfin, ik ben er quasi zeker van, dat ge van ginder zijt!

Mine ta? Ge hebt ook geen smoel van ginder.

Spreek, zeg eens iets, *sahbe*.

Smah lia! Sorry!

Als ge niet wilt dat ik met u spreek, dan is dat geen probleem.

Maar toch is er iets dat me dwars zit. Vanwaar zijt ge?

Ge zijt misschien *abé*? Of eerder *kardash*?

Ik kan maar geen etiket op u plakken.

Ik ben zeker van niet.

Komaan *khoya!* Allez, mijn broer!

Spreek!

Zeg eens Schaarbeek, een keer maar. Ge vraagt u af waarom ik u vraag om dat woord te zeggen?

Awel, de manier waarop ge het gaat zeggen, gaat mij al een pak vooruithelpen.

Dat gaat mij in een bepaalde richting sturen, zoals iemand die zou zeggen, ik ben zoals gij.

Ik ben van hier, ik ben van ginder, maar waar liggen mijn roots?

Hier? Ginder?

Ginder? Hier?

Schaarbeek ! Schaarbeek ! Schaarbeek !

Er wordt hier niet geoordeeld, *jar*³!

Ziet ge, we zijn hier verplicht om een klein iets achter iedereen te zetten.

Het is een noodzaak, want er is hier zoveel volk.

Als ge op een dag verdwijnt of ge weet niet meer wie ge zijt.

Wat gij mij nu geeft, kan ons dan helpen om u te helpen, ziet ge, en u te zeggen wie gij zijt.

Want het kan heel rap gaan, neef, paf, een kleine val of een emotioneel schokske.

En 't is gedaan met uw geheugen.

Chekoun ana? Wie ben ik?

Nee, 't gaat er niet om een etiket op u te plakken.

Wij plakken hier geen etiketten, 't lijkt meer op een stamboom.

Ge ziet, elk wezen hier, elke mens of elk levend dier, iedereen, hond, kat, man, vrouw, boom...

We hebben allemaal een soort schriftje dat ons is toegewezen, een klein boekske dat verborgen ligt op een goed bewaarde plek, en systematisch wordt er nota genomen van zowat alles wat we doen, van kleins af aan. Het voordeel : ge hoeft uw mond niet meer open te doen. Ze gaan u direct zeggen wie ge zijt, gewoon door naar u te kijken.

Nee, de *hnouch* hebben hier niks mee te maken.

Ik zie het in uw ogen, ge denkt...

Nee, nee, *khoya*, denk zo niet!

De flikken hebben hier niks mee te zien.

Wij zijn geen *hnouch*, het is niet om u te klissen.

Ga naar Molem, 't is daar veel erger.

In Schaarbeek is het goed!

Sluit uw ogen, laat u leiden!

3. Woord gebruikt door algero-Schaarbeekenaars voor *mijn kameraad*, zoals *khoya*, *abé* of *kardash*. De echte betekenis is *mijn buur*.

Sahbe. Migré? Of eerder smeks?
Oi, khoya, ik kan niks voor u doen.

L'Allah I Hayoun.

T- Hala. Tot later.

Taal, ons model voor openheid

Jérémie Piolat

In het boek *Portrait du colonialiste*⁴ schrijf ik over wat ik de *taalkundige creativiteit van de migranten* noem met wie ik werk. Wanneer ze Frans leren, schrijven en spreken, doen zich verschuivingen voor. Woorden en uitdrukkingen worden omgevormd.

De taal die voortkomt uit die verschuivingen heb ik het *Creools van de Migranten* genoemd of het *Migratiaans*. Als ik dit in cursief schrijf, is dat omdat het Antilliaans Creools een volwaardige taal is. De taal van de migranten heeft iets dat aan het Creools doet denken. Een nauw verwant proces doet zich voor.

Het Antilliaans Creools is ontstaan uit de gedwongen ontmoeting van zeer uiteenlopende bevolkingsgroepen, moslims, animisten, Afrikanen en later ook Indiërs, Chinezen, Libanezen.⁵ Deze groepen, en in de eerste plaats de Afrikanen, werden allemaal geconfronteerd met het Frans, de taal van de verdrukkers en de slavendrijvers. Ze waren verplicht om zich die taal eigen te maken zonder zich erin te verliezen. Na de ontworteling uit hun oorspronkelijke land en cultuur, diende het Creools zich aan als een mogelijkheid om niet volledig te verdwijnen in de Franse taal. Het is een geniale uitvinding, een taal die in staat is om ontheemde talen te omarmen. Zelfs al heeft het Creools een heel aantal Franse woorden bewaard, het heeft er ook heel veel andere opgenomen, en vooral, het heeft afstand gedaan van de grammaticale structuur van het Frans. Ook in de spelling is de zogenaamde *etymologische* structuur verdwenen. In het Frans schrijft men niet om de uitgesproken klanken een vorm te geven, maar om de geschiedenis van de gebruikte woorden zichtbaar te maken, hun origine, hun afkomst. Dit specifieke karakter van de Franse taal brengt veel migranten in de war. In het geschreven Creools schrijft men de klanken zoals men ze uitspreekt, een teken of een groep tekens is gelijk aan een klank. Men zal dus niet *l'examen* (het examen) schrijven, maar *lègzanmen*, zoals het wordt uitgesproken. Deze schrijfwijze getuigt van

4. *Portrait du colonialiste*, Jérémie Piolat. Paris, La Découverte/Les Empêcheurs de Penser en Rond, 2011.

5. Over de koloniale ervaringen van de Antillen en hun gevolgen: *Peau noire, masques blancs*, Frantz Fanon. Paris: Les Éditions du Seuil, 1952.

een weerstand van de orale culturen die zo mishandeld zijn geweest in het verwesterde Europa.⁶

In wat ik het *Creools van de Migranten* heb genoemd of het *Migratiaans*, vind je volgens mij hetzelfde verlangen terug om de gesproken taal, de volkse cultuur en dus ook het lichaam, niet te begraven in het schrift. Want in een orale volkscultuur worden ook de spiritualiteit, de intellectualiteit, overgedragen door het lichaam.⁷

Men zal bijvoorbeeld niet schrijven *j'ai beaucoup d'histoires à dire* (ik heb veel verhalen te vertellen) maar *jai bokou distoire a dir*⁸. Men schrijft niet *dans mon cœur* (in mijn hart) maar *dan mo cor*, waarbij het geschreven woord ook het accent van de schrijver draagt (in dit geval het Marokkaans), wat een ambiguïteit veroorzaakt tussen *cœur* (hart) en *corps* (lichaam). Deze ambiguïteit is zo juist, want beide zijn bewaarplaatsen van emoties. Wat hier in Europa *het hart* wordt genoemd, verwijst vaak naar *het lichaam*. Zou het gebruik van het woord *hart* in de Westerse cultuur een beleefde manier kunnen zijn om over emoties te spreken zonder het *lichaam* op te roepen, dat wordt aanzien als vuil, minderwaardig, een haard van instincten?

De sociale achtergrond en de leefomstandigheden van migranten, waarin het *Migratiaans* vorm krijgt, vertoont gelijkenissen met de geschiedenis van de Antillianen. Migranten zijn natuurlijk geen slaven, maar ze zijn wel blootgesteld aan uitbuiting en ze worden vaak als niet- of onderontwikkeld beschouwd. In de migratiebeweging worden ze geconfronteerd met andere culturen en met het proces van de geletterdheid, de assimilatie, onderworpen aan de taal van de baas, de meester, de overheerser.

De oorspronkelijke taal, cultuur en het gedachtegoed die proberen te overleven in ballingschap, blijven soms bestaan in de vervorming van een woord of een uitdrukking van de taal die wordt aangeleerd. Dit heeft geen invloed op de betekenis. Vaak verrijkt het en bevraagt het ook de taal van de meester.

Ik geef hierbij een voorbeeld van zo'n *vervorming*. Een Peul uit

6. Over het Creools: *Eloge de la créolité*, Jean Bernabé, Patrick Chamoiseau, Raphaël Confiant. Paris, Gallimard, 1993. *Traité du Tout-Monde*, Edouard Glissant. Paris, Gallimard, 1997.

7. Over orale culturen: *Décoloniser l'esprit*, Ngugi wa Thiong'o. Paris, La fabrique éditions, 2011.

8. Omdat dit voorbeelden zijn uit de schrijfateliers van Jérémie en specifiek zijn voor het Frans, zijn ze hier niet vertaald.

Mauritanië zei over een persoon uit zijn wijk die hij vaak dronken tegenkwam: 'Il est un alcooliste'. In plaats van *alcoolique*? Misschien. Maar in dat woord *alcooliste* schuilt iets dat vanzelf minder passief is, minder denigrerend dan de benaming *alcoolique*. Het lijkt wel alsof die meneer Peul, die zelf nooit alcohol dronk en het als totaal verboden beschouwt, geen oordeel velt over de man die veel drinkt. Hij erkent er zelfs een vorm van kennis in, een mogelijke toepassing van zijn staat van alcoholisme. *Alcooliste* klinkt eerder als een titel dan als een ziekte. Deze verschuiving gaat over veel meer dan alleen een geheugenfoutje. Voor wat ze mij hebben getoond, zijn de meeste Peul uit Mauritanië buitengewoon verdraagzaam en oordelen ze zelden over iemand, zelfs als die heel andere waarden uitdraagt. De Mauritaanse Peul met wie ik heb gewerkt, waren nieuwsgierig naar alles, ook naar levensstijlen die ver van hen afstaan, maar waarvan ze hebben gehoord of die ze hebben gezien. Ik geloof dat de verschuiving van *alcoolique* naar *alcooliste* een uiting is van deze verdraagzame nieuwsgierigheid, waarin het verlangen om zaken te begrijpen sterker is, dan hun behoefte om te oordelen of te kleineren.

Net zoals het Antilliaans Creools onderscheidt het *Migratiaans* zich ook door het invoegen van vreemde woorden in de Franse taal. De literatuur van Raphaël Confiant is een buitengewoon voorbeeld van deze permanente verrijking van het Frans. Met overdaad injecteert de schrijver Creoolse woorden in de Franse taal. Hij verfranst ze, soms zelfs gewoon door een lidwoord voor een naam te zetten. Hij blaast ook oude, vergeten Franse woorden nieuw leven in.

Het werk van De Schaarbeekse Taal legt de nadruk op dit aspect van wat ik het *Migratiaans* of het *Creools van de Migranten* noem. Nemen we bijvoorbeeld de uitdrukking *7nouch* uit het woordenboek van De Schaarbeekse Taal. Het komt van het Arabische woord dat *worm* betekent, maar er wordt *de politie* mee bedoeld. Het gaat om een verschuiving van de spreektaal van migrantenkinderen naar het Frans. Het woord maakt deel uit van een code-taal, die altijd wordt gesproken op straat, de plaats waar de kracht van de gesproken taal veelvuldig toevlucht heeft gezocht hier in Europa.

In deze uitdrukking herken je ook de vindingrijkheid die aan het werk is. Het cijfer 7 staat voor de Arabische letter ζ die er vormelijk op

lijkt en waarvan de klank niet bestaat in het Frans. Het zou een geschenk kunnen zijn van een nieuwe letter aan het Romeinse alfabet. Bovendien zijn er ook verschillende betekenislagen. Het Arabische woord in de eerste plaats, vervolgens de vertaling, *wormen*, een doordeweekse Arabische uitdrukking. Vervolgens wat het betekent: *de politie*. Het woord drukt een bepaalde verhouding uit met de politie, waarvoor de bewoners van die wijken niet noodzakelijk zelf hebben gekozen en die zich inschrijft in de tragische geschiedenis van de migratie, wat men er ook van zegt, wat men er ook van verzwijgt, wat er ook nog van gehoopt of gemaakt mag worden.

Veel Franse woorden komen van elders, uit het Arabisch en het Roemeens onder andere, en dat zal zo blijven evolueren. In de volkswijken waar ik opgroeide tijdens de jaren '70 en '80 in Frankrijk, kwamen de meeste woorden voor activiteiten van straatjongeren uit het Roemeens. *Je suis marave: je me suis battu* (ik heb gevochten). *Il a chouravé: il a volé* (hij heeft gestolen). *On va piave: on va boire* (we gaan drinken), enzovoort. We gebruikten het toen, zonder er de oorsprong van te kennen. Voor ons waren die woorden Frans, ons Frans in elk geval. Ze bestaan nog altijd. Andere woorden zijn gevolgd.

Het luisteren naar deze taal in wording die we niet kunnen stoppen, is het verlangen om de relatie bevragen die ontstaat, wanneer je de haast natuurlijke openheid van taal erkent. Het woordenboek van De Schaarbeekse Taal zegt ons : *Kijk naar onze taal en zie hoe ze leeft, hoe ze beweegt, hoe ze zich opent.*

Onze taal is inderdaad veel meer open dan dat wij het zijn, veel meer open dan de politiek die wordt gevoerd tegenover de *anderen* in tijden van gesloten grenzen en controles, meer open dan de linguïsten of experts die over taal nadenken en haar soms afsluiten.

De taal van migranten of van gemengde wijken naar de voorgrond brengen, is zich afvragen of we taal niet als model moeten nemen om de toekomst en onze openheid te bedenken. Onze taal, in haar gesproken vorm, gaat veel verder dan onze systemen voor stadsbeheer, onze politieke systemen. En meer nog, het licht werpen op deze openheid van taal, wijst op het belang en de oneindige rijkdom van de gesproken taal en hecht opnieuw belang aan het lichaam, aan het levende, zonder de welke er geen gesproken taal zou zijn.